

Komunikat FOR 2/2022:

Kontrola operacyjna: czym jest, czym być powinna i jak się ma do prawa do prywatności

Synteza:

- W polskim systemie prawnym siedem różnych rodzajów służb może wnosić o zgodę na przeprowadzenie kontroli operacyjnej;
- W każdej z ustaw dotyczących tych służb określony został zamknięty katalog przestępstw, których kontrola operacyjna może dotyczyć;
- Tzw. Ustawa antyterrorystyczna doprowadziła do zalegalizowania kontroli niejawnej cudzoziemców bez zgody sądu;
- Sądy i Trybunały – zarówno krajowe, jak i międzynarodowe – określiły standardy minimalne dla wyważenia konieczności prowadzenia kontroli operacyjnej z poszanowaniem praw i wolności obywatelskich.

Straż graniczna, policja, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Żandarmeria Wojskowa, organy kontroli skarbowej, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Służba Wywiadu oraz Kontrwywiadu Wojskowego – wszystkie te służby posiadają ustawowe kompetencje do stosowania tzw. *kontroli operacyjnej* – potocznie zwanej podsłuchem. Czy oznacza to jednak bezgraniczną licencję na szpiegowanie obywateli? Mówiąc o kontroli operacyjnej w demokratycznym państwie prawa zgodnie z rozumieniem art. 2 Konstytucji, mówimy w końcu o takim środku wykrywania przestępczości, który dalece ingeruje w obywatelskie prawo do prywatności.

Które służby mogą prowadzić kontrolę operacyjną?

W obecnym stanie prawnym kontrolę operacyjną mogą prowadzić:

- **Straż Graniczna** (art. 9e Ustawy o Straży Granicznej)
- **Policja** (art. 19 Ustawy o Policji)

- **Żandarmeria Wojskowa** (art. 31 Ustawy o Żandarmerii Wojskowej i innych wojskowych organach porządkowych)
- **ABW** (art. 27 Ustawy o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Agencji Wywiadu)
- **CBA** (art. 17 Ustawy o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym)
- **SKW** (art. 31 Ustawy o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego i Służby Wywiadu Wojskowego)
- **Organy kontroli skarbowej** (art. 118 Ustawy o Krajowej Administracji Skarbowej)

Mamy więc do czynienia z wieloma podmiotami uprawnionymi do takich działań jak uzyskiwanie oraz utrwalanie treści rozmów prowadzonych przy użyciu środków technicznych, w tym za pomocą sieci telekomunikacyjnych. Służby te mogą uzyskiwać i utrzymywać obraz lub dźwięk osób z pomieszczeń, środków transportu lub miejsc innych niż miejsca publiczne, uzyskiwać i utrzymywać treści korespondencji, w tym korespondencji prowadzonej za pomocą środków komunikacji elektronicznej, uzyskiwać i utrzymywać dane zawarte w informatycznych nośnikach danych, telekomunikacyjnych urządzeniach końcowych, systemach informatycznych i teleinformatycznych, a także uzyskiwać dostęp i kontrolować zawartość przesyłek.

W jakiej sytuacji może dojść do założenia podsłuchu?

Pomimo zasadnej krytyki braku przejrzystości co do procesu decyzyjnego stojącego za wydawaniem zgód na prowadzenie kontroli operacyjnej, należy wskazać, iż tego rodzaju zgoda – dokonywana w wymienionych wyżej przypadkach przez sąd – nie jest do końca arbitralna. Aby została wydana, w przypadku każdej ze służb musi dojść do wcześniejszego wykorzystania innych przysługujących tym służbom środków i sposobów działania. Muszą one okazać się nieprzydatne lub bezskuteczne. Samo przedstawienie wniosku sądowi przez odpowiedzialny za to podmiot nie oznacza jego obligatoryjnego zaakceptowania. Każdorazowo jest to samodzielna decyzja sądu.

Jak wskazał Rzecznik Praw Obywatelskich, sąd otrzymujący wniosek o zgodę na rozpoczęcie kontroli operacyjnej powinien zostać informowany w szczególności, jakie dane oraz o kim mają być pozyskiwane¹. Wie także, na czym kontrola operacyjna ma w założeniu – ustawowo - polegać. I tak mowa tu o zamkniętym katalogu czynności obejmujących:

- 1) uzyskiwanie i utrwalanie treści rozmów prowadzonych przy użyciu środków technicznych, w tym za pomocą sieci telekomunikacyjnych;
- 2) uzyskiwanie i utrwalanie obrazu lub dźwięku osób z pomieszczeń, środków transportu lub miejsc innych niż miejsca publiczne;
- 3) uzyskiwanie i utrwalanie treści korespondencji, w tym korespondencji prowadzonej za pomocą środków komunikacji elektronicznej;
- 4) uzyskiwanie i utrwalanie danych zawartych w informatycznych nośnikach danych, telekomunikacyjnych urządzeniach końcowych, systemach informatycznych i teleinformatycznych;
- 5) uzyskiwanie dostępu i kontroli zawartości przesyłek.

Zgodnie z Ustawą o Policji, kontrola operacyjna nie może również być prowadzona dowolnie w związku z jakimkolwiek czynem zabronionym – określa to katalog zamknięty w art. 19. Ustawodawca wskazał m.in., iż kontrolę operacyjną można zarządzić przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych,

¹ <https://www.rp.pl/prawo-dla-ciebie/art19265491-rpo-polskie-sady-nie-moga-wyrazac-zgody-na-pegasusa>

podejmowanych w celu zapobieżenia, wykrycia, ustalenia sprawców, a także uzyskania i utrwalenia dowodów, ściganych z oskarżenia publicznego, umyślnych przestępstw z zakresu przestępstw przeciwko życiu, ale jedynie tych określonych w art. 148-150 Kodeksu karnego. Inne przykłady kiedy użycie kontroli operacyjnej jest możliwe obejmują np. umyślne przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego przeciwko obrotowi gospodarczemu (określone w art. 296-306 Kodeksu karnego), które powodują szkodę majątkową lub skierowanych przeciwko mieniu, jeżeli wysokość szkody lub wartość mienia przekracza pięćdziesięciokrotną wysokość najniższego wynagrodzenia za pracę określonego na podstawie odrębnych przepisów. Kontrola operacyjna może być również wdrożona w trakcie postępowań w przedmiocie nielegalnego wytwarzania, posiadania lub obrotu bronią, amunicją itp., a także np. niektórych czynów zabronionych z zakresu ochrony dziedzictwa narodowego lub ściganych na mocy ratyfikowanych umów międzynarodowych.

Straż graniczna zgodnie z ustawą może wnioskować o zgodę na prowadzenie kontroli operacyjnej – analogicznie do policji – przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych, podejmowanych w celu zapobieżenia, wykrycia, ustalenia sprawców oraz uzyskania i utrwalenia dowodów, ściganych z oskarżenia publicznego, umyślnych przestępstw takich jak (dla przykładu) sprowadzania niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia wielu osób, działalności zorganizowanych grup przestępczych czy też przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów. Kontrola operacyjna może być również zarządzona w przypadkach postępowań w zakresie przekroczenia uprawnień przez funkcjonariuszy lub pracowników Straży Granicznej. W przypadku policji jest to z kolei możliwe dopiero w przypadku, gdy chodzi o osiągnięcie korzyści majątkowej lub osobistej (korupcji).

Kontrola operacyjna prowadzona przez Żandarmerię Wojskową może z kolei pojawić się m.in. w sprawach przeciwko pokojowi i ludzkości, przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, z wyjątkiem przestępstw określonych w art. 127-132 Kodeksu karnego czy też najpoważniejszych przestępstw przeciwko życiu, określonych w art. 148-150 Kodeksu karnego.

W przypadku Centralnego Biura Antykorupcyjnego katalog przypadków, w których można wnioskować o zgodę na prowadzenie kontroli operacyjnej, jest dużo węższy. Zawiera trzy punkty wskazujące na możliwość jej prowadzenia w sytuacji postępowań w sprawie czynów takich jak np. działalność zorganizowanych grup przestępczych, korupcja, oszustwa czy pranie brudnych pieniędzy, przestępstw skarbowych, z zakresu obowiązków podatkowych i rozliczeń z dotacji i subwencji jeżeli wartość przedmiotu czynu lub uszczuplenie należności publicznoprawnej przekraczają pięćdziesięciokrotną wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę oraz pozostają w związku z korupcją lub działalnością godzącą w interesy ekonomiczne państwa. CBA potencjalnie inwigilować może również w przypadku postępowań w przedmiocie czynów określonych w art. 232 (przemocowe wpływ na czynności urzędowe), art. 233 § 1, 1a, 4 i 6 (fałszywe zeznania), art. 234 (fałszywe oskarżenie), art. 235 (fałszywe dowody), art. 236 § 1 (zatajenie niewinności) i art. 239 § 1 (poplecznictwo) Kodeksu karnego, ale tylko jeżeli dotyczą przestępstw wymienionych w punktach wcześniejszych.

W przypadku SKW kontrola operacyjna może dotyczyć jedynie realizacji zadań określonych w Ustawie, a więc rozpoznawania, zapobiegania oraz wykrywania, popełnianych przez żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową, funkcjonariuszy SKW i SWW oraz pracowników sił zbrojnych RP i innych jednostek

organizacyjnych MON, przestępstw m.in. przeciwko pokojowi i ludzkości, zamachów terrorystycznych lub korupcji. Dotyczyć może również ochrony bezpieczeństwa jednostek wojskowych, innych jednostek organizacyjnych MON oraz żołnierzy wykonujących zadania służbowe poza granicami państwa, a także ustawowego zadania polegającego na prowadzeniu kontrwywiadu radioelektronicznego oraz przedsięwzięć z zakresu ochrony kryptograficznej i kryptoanalizy.

Organy kontroli skarbowej o zgodę na kontrolę operacyjną mogą się starać w przypadku postępowań z zakresu m.in. przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, powodujących szkodę majątkową, jeżeli wysokość szkody przekracza w dniu popełnienia czynu zabronionego pięćdziesięciokrotną wysokość minimalnego wynagrodzenia za pracę, nielegalnego hazardu, przeciwko wiarygodności faktur lub działalności zorganizowanych grup przestępczych.

Każdorazowo do sądu o wydanie zgody na prowadzenie kontroli operacyjnej musi zwrócić się umocowany w ustawie podmiot. W przypadku policji w tym zakresie działa (po uzyskaniu pisemnej zgody prokuratora) Komendant Główny Policji, Komendant Centralnego Biura Śledczego Policji, Komendant Biura Spraw Wewnętrznych Policji, Komendant Centralnego Biura Zwalczania Cyberprzestępczości albo komendant wojewódzki Policji jako organ zarządzający kontrolę operacyjną. W tzw. przypadkach niecierpiących zwłoki, jeżeli mogłoby to spowodować utratę informacji lub zatarcie albo zniszczenie dowodów przestępstwa, Komendant Główny Policji, Komendant CBŚP, Komendant BSWP, Komendant CBZC albo komendant wojewódzki Policji może zarządzić, po uzyskaniu pisemnej zgody właściwego prokuratora, kontrolę operacyjną, zwracając się jednocześnie do właściwego miejscowo sądu okręgowego z wnioskiem o wydanie postanowienia w tej sprawie. Jednakże, w razie nieudzielenia przez sąd zgody w terminie 5 dni od dnia zarządzenia kontroli operacyjnej, organ zarządzający wstrzymuje kontrolę operacyjną oraz dokonuje protokolarnego, komisyjnego zniszczenia materiałów zgromadzonych podczas jej stosowania.

Podobne przepisy istnieją odnośnie Straży Granicznej, Żandarmerii Wojskowej, SKW czy też organów kontroli skarbowej. Należy jednak podkreślić, iż każdorazowo mowa jest o wydaniu zgody sądu na prowadzenie kontroli operacyjnej, a każdy złożony wniosek powinien być właściwie i szczegółowo umotywowany – nie może stanowić próby wprowadzenia w życie techniki „zarzucania sieci”, w którą przypadkiem może wpaść bliżej nieokreślony sprawca.

Kazus ABW i tzw. Ustawy Antyterrorystycznej

Co do zasady szef Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, w przypadku, gdy pragnie przeprowadzić kontrolę operacyjną, powinien zwrócić się do sądu z takim wnioskiem po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego. Oczywiście może to nastąpić dopiero wtedy, gdy inne środki okazały się bezskuteczne albo będą nieprzydatne, a kolejne kroki są niezbędne przy wykonywaniu czynności operacyjno-rozpoznawczych podejmowanych przez ABW w celu rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw, o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 2 lit. a, c, d i e Ustawy o ABW (szpiegostwa, terroryzmu, korupcji osób pełniących funkcje publiczne, obrotu towarami mającymi strategiczne znaczenie dla państwa, nielegalnego wytwarzania i obrotu bronią), rozdziałach XXXV-XXXVII Kodeksu karnego oraz rozdziałach 6 i 7 Kodeksu karnego skarbowego – jeżeli godzą w podstawy ekonomiczne państwa art. 232

(przemocowe wpływ na czynności urzędowe), art. 233 § 1, 1a, 4 i 6 (fałszywe zeznania), art. 234 (fałszywe oskarżenie), art. 235 (fałszywe dowody), art. 236 § 1 (zatajenie niewinności) i art. 239 § 1 (poplecznictwo), ale tylko jeśli równocześnie dotyczą przestępstw wymienionych we wcześniejszych punktach.

Analogicznie do innych służb, w przypadkach niecierpiących zwłoki, jeżeli mogłoby to spowodować utratę informacji lub zatarcie albo zniszczenie dowodów przestępstwa, Szef ABW może zarządzić, po uzyskaniu pisemnej zgody Prokuratora Generalnego, kontrolę operacyjną, zwracając się jednocześnie do sądu, z wnioskiem o wydanie postanowienia w tej sprawie. W razie nieudzielenia przez sąd zgody w terminie 5 dni od dnia zarządzenia kontroli operacyjnej Szef ABW wstrzymuje kontrolę operacyjną oraz poleca protokolarne, komisyjne zniszczenie materiałów zgromadzonych podczas jej stosowania.

Nie należy jednak zapominać o tzw. Ustawie antyterrorystycznej z 2016 r., która zalegalizowała prowadzenie m.in. podsłuchu wobec cudzoziemców bez zgody sądu. Zgodnie bowiem z art. 9, w celu rozpoznawania, zapobiegania lub zwalczania przestępstw o charakterze terrorystycznym Szef ABW może zarządzić wobec osoby niebędącej obywatelem Rzeczypospolitej Polskiej, w stosunku do której istnieje obawa co do możliwości prowadzenia przez nią działalności terrorystycznej, na okres nie dłuższy niż 3 miesiące, niejawnie prowadzenie czynności. Mogą one polegać na:

1. uzyskiwaniu i utrwalaniu treści rozmów prowadzonych przy użyciu środków technicznych, w tym za pomocą sieci telekomunikacyjnych;
2. uzyskiwaniu i utrwalaniu obrazu lub dźwięku osób z pomieszczeń, środków transportu lub miejsc innych niż miejsca publiczne;
3. uzyskiwaniu i utrwalaniu treści korespondencji, w tym korespondencji prowadzonej za pomocą środków komunikacji elektronicznej;
4. uzyskiwaniu i utrwalaniu danych zawartych na informatycznych nośnikach danych, telekomunikacyjnych urządzeniach końcowych, systemach informatycznych i teleinformatycznych;
5. uzyskiwaniu dostępu i kontroli zawartości przesyłek.

W dużej mierze odpowiadają więc zwykłej kontroli operacyjnej, na którą wymagana jest zgoda sądu. W omawianym przypadku swoje zarządzenie Szef ABW niezwłocznie przekazuje Ministrowi Koordynatorowi Służb Specjalnych oraz Prokuratorowi Generalnemu. Prokurator Generalny może nakazać zaprzestanie prowadzonych czynności. Przedłużenie prowadzenia ww. czynności następuje już z kolei w trybie zwykłym, przewidzianym w Ustawie o ABW.

Należy jednocześnie podkreślić, iż Szef ABW informuje Prokuratora Generalnego o wynikach ww. czynności, niezwłocznie po ich zakończeniu, a na jego żądanie również o przebiegu tych czynności, przedstawiając zebrane w ich toku materiały. Co więcej, również je mu przekazuje.

To Prokurator Generalny podejmuje decyzję o zakresie i sposobie ich wykorzystania. W założeniu zarządza zniszczenie materiałów, które nie zawierają dowodów popełnienia przestępstwa albo nie są istotne dla bezpieczeństwa państwa. W teorii może więc dojść do zatrzymania materiałów „będących istotnymi dla bezpieczeństwa państwa”, ale jednocześnie niezawierającymi dowodów popełnienia przestępstwa.

Kontrola operacyjna a prawo do prywatności i inne gwarancje praw człowieka

W demokratycznym państwie prawa jednym z podstawowych praw przysługujących obywatelom jest prawo do prywatności. W przypadku osób podlegających polskiej jurysdykcji będzie to zarówno oznaczało realizację ich praw konstytucyjnych (art. 47 – zasada ochrony życia prywatnego, art. 51 ochrona informacji o sobie, art. 49 tajemnica korespondencji), jak i np. praw przysługujących na podstawie ratyfikowanych umów międzynarodowych (art. 8 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności – prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego).

Analizując rozumienie kontroli operacyjnej w demokratycznym państwie prawa w rozumieniu art. 2 Konstytucji RP, należy wskazać na liczne orzecznictwo konstytucyjne oraz Sądu Najwyższego, gdzie wielokrotnie wskazywano na ograniczenia, które muszą istnieć, aby maksymalnie zabezpieczyć prawa i wolności obywateli. Dla przykładu, w wyroku Izby Karnej Sądu Najwyższego a z dnia 3 lipca 2013 r.² uznano, iż w jednej ze spraw, w której doszło do złożenia kasacji, Sąd II instancji dopuścił się rażącego naruszenia prawa a próbując rozstrzygnięcie, w którym materiały zebrane w czasie kontroli operacyjnej prowadzonej wobec skazanych w zakresie przestępstw określonych w katalogu zamkniętym zawartym w Ustawie o Policji zostały wykorzystane jako materiał dowodowy do skazania za inne przestępstwa, które w tym katalogu się nie mieściły. Wyrok SN wykluczył możliwość tego rodzaju działań. Ust. 4 art. 19 Ustawy o policji, który doprowadził do tego rodzaju sytuacji został finalnie uchylony. Jego treść dotyczyła możliwości wydania zgody przez sąd okręgowy na odstąpienie od zniszczenia materiałów zgromadzonych w wyniku zarządzenia kontroli w trybie „bez zbędnej zwłoki”³. Przepis ten jeszcze przed wyrokiem SN został uznany za niezgodny z art. 51 ust. 4 oraz art. 31 ust. 3 Konstytucji RP w wyroku TK z 12 grudnia 2005 r.⁴. Finalnie art. 19 ust. 4 Ustawy o Policji został uchylony.

Przykładem ingerencji Europejskiego Trybunału Praw Człowieka [dalej: ETPCz] w sprawie inwigilacji obywateli przez władze jest m.in. wyrok w sprawie Liberty i in. Przeciwko Wielkiej Brytanii z 1 lipca 2008 r.⁵, w którym uznano brak jasnej i dostępnej dla wiedzy publicznej informacji o sposobie przetwarzania, selekcjonowania oraz niszczenia zgromadzonych przez władze danych za naruszenie prawa do poszanowania życia prywatnego (art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka). Z kolei w sprawie Roman Zakharov przeciwko Rosji⁶ ETPCz uznał, iż zobowiązanie usługodawców teleinformatycznych do instalowania oprogramowania umożliwiającego prowadzenie działań operacyjnych przez służby bez odpowiednich zabezpieczeń prawnych również naruszył standard wynikający z art. 8 EKPCz.

² Wyrok SN z 3 lipca 2013 r. V KK 412/12

³ Treść uchylonego przepisu: Sąd okręgowy może zezwolić, na pisemny wniosek Komendanta Głównego Policji lub komendanta wojewódzkiego Policji, złożony po uzyskaniu pisemnej zgody właściwego prokuratora, na odstąpienie od zniszczenia materiałów, o których mowa w ust. 3, jeżeli stanowią one dowód lub wskazują na zamiar popełnienia przestępstwa, dla wykrycia którego na podstawie przepisów ustawowych może być prowadzona kontrola operacyjna lub czynności operacyjno-rozpoznawcze.

⁴ <https://www.policja.pl/pol/kgp/biuro-kryminalne/archiwum/materialy-archiwalne/wds/3775,Wyrok-Trybunalu-Konstytucyjnego-kontrola-operacyjna-przetwarzanie-danych-w-Policj.html>

⁵ Liberty & Other Organisations (Liberty i inne organizacje) przeciwko Wielkiej Brytanii - wyrok ETPC z dnia 1 lipca 2008 r., skarga nr 58243/00

⁶ Roman Zakharov v. Russia [GC] - 47143/06

Czy każde oprogramowanie mogące służyć do inwigilacji powinno być uznawane za dopuszczalne w demokratycznym państwie prawa?

Służby wyposażone w kompetencje m.in. uprawniające do składania wniosków o zgodę na prowadzenie inwigilacji w demokratycznym państwie prawa (w rozumieniu art. 2 Konstytucji RP) są obowiązane przestrzegać wcześniej wymienionych standardów. Analogicznie – funkcjonariusz policji posiada ustawowe kompetencje do założenia kajdanek osobie zatrzymanej, ale musi robić to w sposób respektujący jej prawa i np. nie odcinający dopływu krwi do dłoni. W podobny sposób można patrzeć na kwestię tego, czy realizując ustawowe kompetencje z zakresu kontroli operacyjnej służby mogą stosować dowolne, nawet sprzeczne ze standardami wyznaczonymi chociażby przez orzecznictwo ETPCz, oprogramowania. Najkrótszą odpowiedzią na tak postawione pytanie jest oczywiście słowo „nie”.

Jednym z najbardziej niepokojących aspektów działania takich programów jak Pegasus jest fakt, iż może np. uzyskiwać dostęp do danych spoza obszaru czasowego na jaki została wydana zgoda sądu odnośnie zarządzenia kontroli operacyjnej⁷. Tym samym, jest to jeden z aspektów wskazujący na to, iż jest to system „inwigilacji totalnej”, która ze względu na obowiązujące standardy powinna zostać uznana za niedopuszczalną w takim państwie jak Polska.

Podsumowanie

Kontrola operacyjna może być uznana za niezbędną – w szczególności w przypadku prób zwalczania zorganizowanej przestępczości. Nie oznacza to jednak, że jest środkiem uświęcanym przez cel. Zasady rządzące demokratycznym państwem prawa wymagają, aby stosowane przez służby działania były proporcjonalne oraz zgodne z interesem społecznym, nie doprowadzając przy tym do jego reinterpretacji.

Komunikat jest częścią autorskiego cyklu #PatoPrawo.

---

⁷ <https://tvn24.pl/magazyn-tvn24/pegasus-narzedzie-walki-politycznej-i-nieograniczonej-inwigilacji-nas-wszystkich,233,4009>

Forum Obywatelskiego Rozwoju

FOR zostało założone w 2007 roku przez prof. Leszka Balcerowicza, aby skutecznie chronić wolność oraz promować prawdę i zdrowy rozsądek w dyskursie publicznym. Naszym celem jest zmiana świadomości Polaków oraz obowiązującego i planowanego prawa w kierunku wolnościowym.

FOR realizuje swoje cele poprzez organizację debat oraz publikację raportów i analiz podejmujących ważne tematy społeczno-gospodarcze, a w szczególności: stan finansów publicznych, sytuację na rynku pracy, wolność gospodarczą, wymiar sprawiedliwości i tworzenie prawa. Z inicjatywy FOR w centrum Warszawy i w Internecie został uruchomiony licznik długu publicznego, który zwraca uwagę na problem rosnącego zadłużenia państwa. Działania FOR to także projekty z zakresu edukacji ekonomicznej oraz udział w kampaniach na rzecz zwiększania frekwencji wyborczej.

Wspieraj nas!

Zdrowy rozsądek oraz wolnościowy punkt widzenia nie obronią się same. Potrzebują zaplanowanego, wytężonego, skutecznego wysiłku oraz Twojego wsparcia.

Jeśli jest Ci bliski porządek społeczny szanujący wolność i obawiasz się nierozsądnych decyzji polityków udających na Twój koszt Świętych Mikołajów, wesprzyj finansowo nasze działania.

Wyślij przelew na konto FOR (w PLN): 68 1090 1883 0000 0001 0689 0629

W sprawie darowizn możesz się skontaktować z:

Patrycja Satora, dyrektor ds. rozwoju FOR

tel. 500 494 173

e-mail: patrycja.satora@for.org.pl

Już dziś pomóż nam chronić wolność – obdarz nas swoim wsparciem i zaufaniem.

KONTAKT DO AUTORKI

Eliza Rutynowska

Prawniczka FOR

e-mail: eliza.rutynowska@for.org.pl

Twitter: [@ERutynowska](https://twitter.com/ERutynowska)

Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR

ul. Ignacego Krasickiego 9A • 02-628 Warszawa • tel. 22 628 85 11

e-mail: info@for.org.pl • www.for.org.pl

[f](https://www.facebook.com/FundacjaFOR)/FundacjaFOR • [t](https://twitter.com/FundacjaFOR)@FundacjaFOR • [in](https://www.linkedin.com/company/forum-obywatelskiego-rozwoju)/forum-obywatelskiego-rozwoju